

ZWARTE NACHT

bij ZWARTE HAAN

Dark Sky-toerisme en pelgrimage aan de Friese Waddenkust

Managementsamenvatting

Op een van de donkerste plekken in de provincie Fryslân, in het buurtschap Zwarte Haan aan de Waddenzeedijk in het Bildt, gaat het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN twee geïntegreerde voorzieningen realiseren: Starbarn Zwarte Haan en Nachttuin Zwarte Haan. Starbarn Zwarte Haan is een bijzonder paviljoen, aangelegd rond een centrale patio met tribune voor het observeren van de nachtelijke (sterren)hemel. In een ringvorm rondom deze niet-overdekte patio biedt het paviljoen ruimte aan een vaste ondersteunende expositie en trekkershutten voor nachtelijk verblijf. Nachttuin Zwarte Haan is een openbaar toegankelijke tuin die verband houdt met de duisternis van de nacht en bijdraagt aan de biodiversiteit.

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN realiseert direct aan de Waddenkust twee bijzondere, samenhangende en elkaar versterkende fysieke beleeflocaties waarmee Zwarte Haan kan aanhaken op de duurzame initiatieven in de nabije omgeving en waarmee tevens een lacune wordt gevuld in het netwerk van (duisternis)beleefplekken. Door de Starbarn wordt Zwarte Haan een halteplaats voor pelgrims onderweg op het Jabikspaad, aan het noordelijke uiteinde van de meest noordelijke Friese route naar het Spaanse bedevaartsoord Santiago de Compostela. Hier kunnen ze de sterrenhemel ervaren en de nacht doorbrengen. Deze wandelaars, maar ook andere bezoekers, krijgen informatie over de waarde en kwetsbaarheid van de duisternis die ze hier na zonsondergang kunnen waarnemen en beleven.

Waarneming van het nachtelijke duister aan de Waddenkust, en reflectie over de waarde daarvan, speelt ook in de Nachttuin die bij de Starbarn wordt aangelegd. Aanleg van de tuin draagt bovendien bij aan het herstel van de biodiversiteit. Beide programmaonderdelen zijn in onderlinge samenhang ontworpen en worden in elkaars nabijheid gerealiseerd op een terrein tussen de camperplaatsen en de Nieuwebildtdijk in Zwarte Haan. Dit terrein is eigendom van gemeente Waadhoeke en wordt gepacht door de eigenaar van Restaurant Zwarte Haan.

Werkpakketten

De werkzaamheden rond ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN zijn verdeeld in drie werkpakketten: Starbarn Zwarte Haan, Nachttuin Zwarte Haan en Educatie & communicatie. Het werkpakket Starbarn Zwarte Haan draait om de bouw van het door Murk & Sweder Architecten ontworpen paviljoen. De trekkershutten in dit paviljoen worden casco opgeleverd. De afbouw en inrichting van de hutten komt voor rekening van pachter en exploitant Jacob Jensma, horeca-ondernemer

te Zwarte Haan, en is dus geen onderdeel van deze aanvraag!

Werkpakket Nachttuin Zwarte Haan omvat de aanleg van de openbare tuin voor nachtdieren en -planten. Het ontwerp van landschapsontwerper Sandor Walinga is erop gericht om gehoor en reuk te prikkelen met hierop toegesneden beplanting. Het werkpakket Educatie & Promotie omvat de productie en uitvoering van een divers geheel van activiteiten die de functies van de Starbarn en de Nachttuin ondersteunen of completeren en deze onder de aandacht helpen brengen van een relevant publiek. Hierin zijn rollen weggelegd voor diverse partners.

Doelen en uitgangspunten Waddenfonds

Het initiatief voldoet aan een aantal specifieke doelen en de uitgangspunten van het Waddenfonds (zie 1.2 en 1.3).

Programmadoelen

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN kent de volgende doelstellingen:

- Bijdragen aan de bewustwording van het belang van donkerte voor mens, plant en dier;
- Bijdragen aan informatie- en kennisoverdracht rond donkerte in het Waddengebied (i.s.m. Planetarium, Keunstwurk en Visit Wadden);
- Vergroten aantrekkelijkheid Waddenkust voor bewoners en bezoekers;
- Witte plek invullen in netwerk van beleeflocaties aan de Friese Waddenkust;
- Aansluiten bij het duurzaam toeristisch aanbod en de toeristisch-recreatieve routes in het Waddengebied;
- Versterken waardevol toerisme als bijdrage aan de leefbaarheid/brede welvaart in het gebied;
- Vergroten betrokkenheid bij – en bewustwording van – bewoners en bezoekers m.b.t. zowel de kwaliteiten als kwetsbaarheden van het Waddengebied;
- Versterken biodiversiteit door schuil- en leefplek te bieden aan nachtflora en -fauna;
- Bijdragen aan de ontwikkeling van duurzame recreatie op plekken langs de waddenkust waar de natuur niet in het geding komt;
- Aansluiten op en faciliteren van bezinningstoerisme in relatie tot eerdere Waddenfondsprojecten.

Inhoudsopgave

	Managementsamenvatting	2
	Vooraf	5
1	Visie en ambitie	7
1.1	Nut en noodzaak programma	8
1.2	Hoofddoelen Waddenfonds	9
1.3	Uitgangspunten Waddenfonds	10
1.4	Toetsingscriteria	11
2	Programma	13
2.1	Werkpakketten	13
2.2	Programmaorganisatie	16
2.3	Outcome en monitoring	17
2.4	Planning, fasering en beslismomenten	18
2.5	Informatie en communicatie	18
2.6	Conditioneel kader	18
3	Risicoanalyse	19
4	Begroting en financiering	19

Bijlagen

1	Aanvraagformulier
2	Begroting en dekking
3	Businesscase
4	MKB-verklaring
5	Exploitatiebegroting
6	Stichting Starbarn i.o.
7	Uittreksel Handelsregister
8	Concept-huurovereenkomst
9	Elkaar versterkende initiatieven
10	Inzet Visit Wadden
11	Intentieverklaring BGDD
12 e.v.	De minimis-verklaringen

Zwarte Haan

Vooraf

In 2017 honoreerde het Waddenfonds de aanvraag voor het programma Nacht aan het Wad. Het betrof de realisatie van recreatieve voorzieningen en publieksactiviteiten m.b.t. duisternisbeleving en pelgrimage in en rond Zwarte Haan en Sint Jacobiparochie. Tevens diende het project als pilot voor soortgelijke initiatieven in het Waddengebied. In 2020 uitmondend in het programma Donkerte van de Wadden, dat eveneens gehonoreerd werd door IKW/Waddenfonds.

Nacht aan het Wad was opgezet als een verzamelproject, opgebouwd uit verschillende onderdelen. Hiervan werden er vier uitgevoerd zoals voorzien*:

- Renovatie van entree en ontvangstruimte Pelgrimsinformatiecentrum Sint Jacobiparochie. In februari 2018 werd in de Grote Kerk van Sint Jacobiparochie het vernieuwde voorportaal opgeleverd, dat tevens dienst doet als informatiecentrum voor de noordelijke aanlooproute, vanaf de Waddenkust, naar Santiago de Compostela. Onder meer door de toepassing van glas is de in 2011 in de kerk gemaakte promotieplek zichtbaarder en toegankelijker geworden.
- Ontwikkeling van pelgrimsroutes en een refugio-netwerk voor de Waddenkustregio. In 2018 vond de Camino der Lage Landen plaats, een promotie-activiteit van pelgrimage in Fryslân. Een hiervoor nieuw ontwikkelde pelgrimsroute was het Klooster Claercampad, dat in dertien etappes door Noordwest-Fryslân leidt. Het is een van de vier pelgrimsroutes die anno 2025 aan de Friese Waddenkust ontsloten zijn.
- Productie van de PR-film 'Pelgrimeren in Fryslân en aan het Wad'. Een twintig minuten durende promotiefilm, die in juli 2018 in première ging. Zie [youtube.com/watch?v=votogvkh1YU](https://www.youtube.com/watch?v=votogvkh1YU).
- Organiseren van nachtfestival 'Nacht van het Wad'. In de zomer van 2018 vond in Zwarte Haan een festival plaats rond de waarde van nacht en duisternis. Zevenhonderd bezoekers waren getuige van een programma met o.a. akoestische muziek, verhalenvertellers, uitleg over de sterrenhemel en meditatie tijdens het ochtendgloren.

Wat echter tot op heden door opeenvolgende bezwaarprocedures niet is gelukt, en waar deze aanvraag over gaat, is de realisatie van de andere, belangrijke onderdelen van het programma Nacht aan het Wad:

- Bouw Starbarn (ontwerp wel gemaakt)
- Aanleg Nachttuin (ontwerp wel gemaakt)
- Ontwikkeling publieksexpositie als onderdeel van de Starbarn

Na afrekening van de gerealiseerde onderdelen van het programma Nacht aan het Wad, is gezocht naar een manier om ook dit sluitstuk alsnog te kunnen realiseren. Tijdens oriënterend overleg bleek het

Waddenfonds een nieuwe aanvraag als een voor de hand liggende optie te zien.

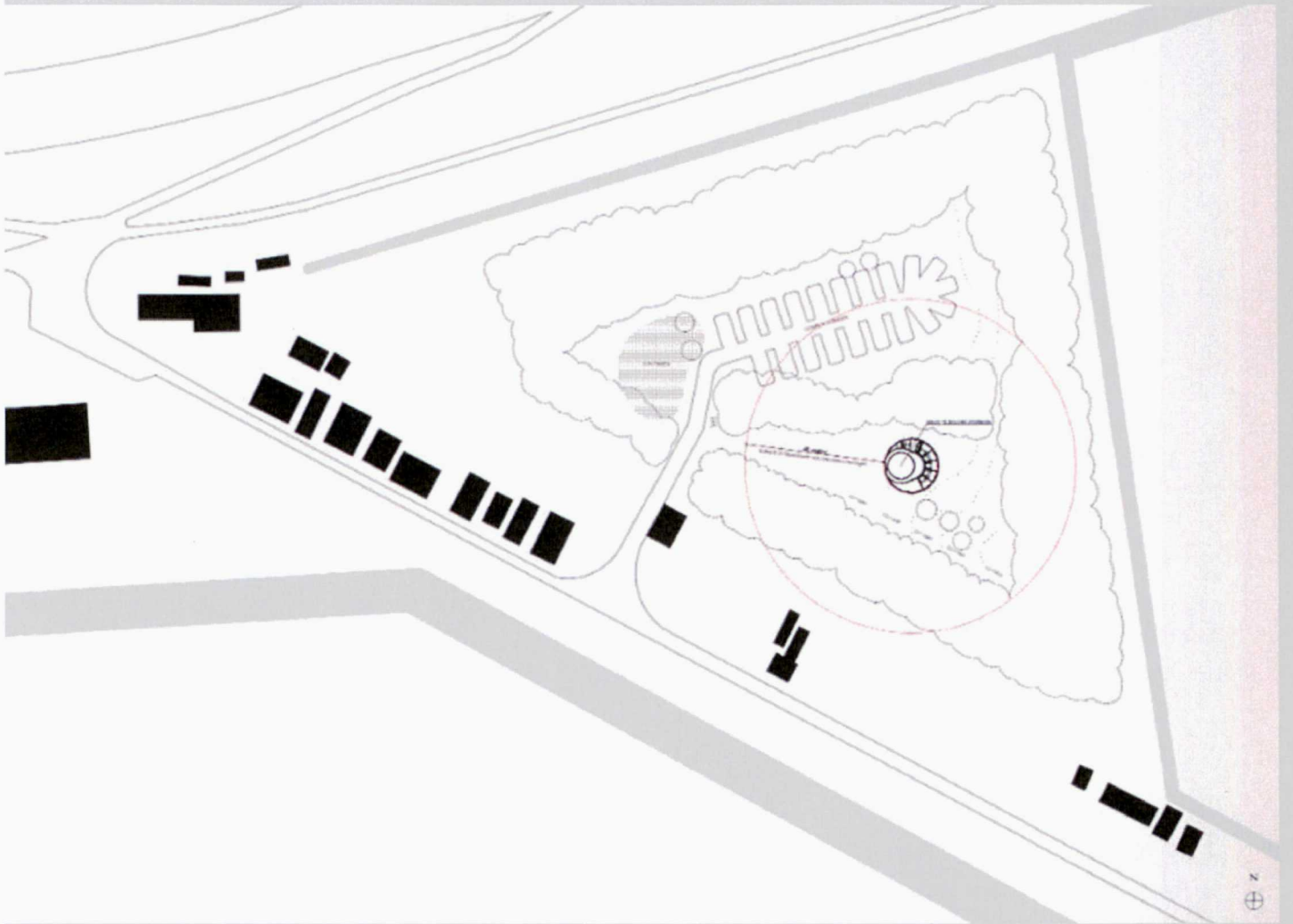
Die weg is vervolgens bewandeld; dit programmaplan maakt deel uit van een nieuwe aanvraag, toegespitst op de Starbarn en Nachttuin in Zwarte Haan, inclusief de geïntegreerde expositie en het educatieprogramma. Deze initiatieven zijn ruimtelijk en inhoudelijk hecht verbonden en daarom samengebracht in één programma en aanvraag.

Dark Sky Tourism

Mede dankzij De Donkerte van het Waddengebied zijn de afgelopen jaren in het Waddengebied al veel voorzieningen voor donkertebeleving en Dark Sky Tourism gerealiseerd. Zo zijn er nachttuinen – met nachtbloeiende plantensoorten en voorzieningen voor nachtdieren – aangelegd in de dorpen Wier, Westhoek, Oosterbierum, 't Zandt, Den Helder en Noordpolderzijl. Komende jaren verschijnen er nieuwe nachttuinen op Terschelling en Ameland, en in Marrum en Lauwersoog. Langs het circa vijftig kilometer lange traject tussen Westhoek en Lauwersoog is echter nog nergens een nachttuin te vinden.

Duisternisbelevingsplekken zijn – of worden – gerealiseerd bij de Helderse Vallei in Den Helder, bij Museum Jan Lont op het voormalige eiland Wieringen, bij hotel en bungalowpark Prins Hendrik nabij Oosterend op Texel, in de Dark Sky parken van Terschelling en het Lauwersmeer, in het centrale duingebied van Schiermonnikoog, in het Kwekerijbos op Ameland, en bij het Noord-Groningse buurtschap Noordpolderzijl. Een duisternisbelevingsplek aan de Waddenkust van de Friese vaste wal is er tot op heden echter niet!

* Zie ook het Activiteitenverslag 2017-2024 van Nacht aan het Wad (onderdeel Waddenfondsdossier WF-2017/1700103).

Plattegrond van Zwarte Haan met rechts de Starbarn

1 Visie en ambitie

Op een van de donkerste plekken in de provincie Fryslân, in het buurtschap Zwarte Haan aan de Waddenzeedijk in het Bildt, gaat het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN twee geïntegreerde voorzieningen realiseren waarmee Zwarte Haan kan aanhaken op de duurzame initiatieven en toeristische netwerken in de nabije omgeving en waarmee tevens een lacune in het netwerk van (duisternis)beleefplekken alsnog wordt gevuld. We hebben het over de Starbarn Zwarte Haan en de Nachttuin Zwarte Haan.

Starbarn en Nachttuin

Starbarn Zwarte Haan draait om de realisatie van een architectonisch en kunstzinnig aantrekkelijk paviljoen, aangelegd rond een centrale patio, voor het observeren van de nachtelijke (sterren)hemel. Het paviljoen biedt bovendien ruimte aan een vaste ondersteunende expositie en trekkershutten voor nachtelijk verblijf. Het paviljoen wordt gerealiseerd in het hart van de aan te leggen Nachttuin.

Nachttuin Zwarte Haan behelst ontwerp en aanleg van een openbaar toegankelijke tuin die verband houdt met de duisternis van de nacht. Onder meer door het aanplanten van nachtfiora als de nachts-koekoeksbloem, nachtsilene en geurende rode valerian, draagt de tuin bij aan het herstel van biodiversiteit. De nachttuin vergroot tevens de bewustwording daarvan en natuurlijk van het belang van duisternis in het Waddengebied, voor mens en dier. De tuin is vanzelfsprekend ook overdag toegankelijk.

Beide programmaonderdelen worden in elkaars nabijheid gerealiseerd op een terrein tussen de camperplaatsen en de Nieuwebildtdijk in Zwarte Haan. Dit terrein is eigendom van gemeente Waadhoeke en wordt gepacht door de eigenaar van Restaurant Zwarte Haan.

Functies

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN realiseert direct aan de Waddenkust twee bijzondere, samenhangende en elkaar versterkende fysieke beleeflocaties die het buurtschap voor een select publiek tot een interessante bestemming opwaarderen. De realisatie van de Starbarn maakt Zwarte Haan tot een halteplaats voor pelgrims onderweg op het Jabikspaad, aan het noordelijke uiteinde van de meest noordelijke Friese route naar het Spaanse bedevaartsoord Santiago de Compostela. Hier kunnen ze de sterrenhemel ervaren en de nacht doorbrengen. Deze wandelaars, maar ook andere bezoekers, waaronder een toenemend aantal wandelaars en fietsers, krijgen informatie over de waarde en kwetsbaarheid van de duisternis (zie kadertekst) die ze na zonsondergang kunnen waarnemen en beleven.

Waarneming van het nachtelijke duister aan de Waddenkust, en reflectie over de waarde daarvan, speelt ook in de Nachttuin die bij de Starbarn wordt aangelegd. Een tuin die bijdraagt aan het herstel van biodiversiteit. Een jaarrond activiteiten- programma geeft aanleiding om deze locaties, in nauwe samenwerking met Visit Wadden, gericht onder de aandacht te brengen van recreanten, toeristen en bewoners.

Schade door lichtvervuiling

Met de toename van lichtvervuiling neemt ook de kennis over de gevolgen ervan toe. Alles in de natuur, inclusief de mens, is geëvolueerd op het voorspelbare ritme van dag en nacht. Lichtvervuiling verstoort ecosystemen en ontregelt bioritmen. Kunstlicht heeft voor insecten een dodelijke aantrekkingskracht, trekvogels verliezen hun navigatiesysteem, prooidieren hun bescherming, nachtrovers hun zicht en de mens, met zijn verbeelding en fantasie, verliest zijn herstellend vermogen, fysiek en mentaal. 's Nachts houden ons lichaam en ons brein grote schoonmaak. Daarnaast verliezen we met het verdwijnen van duisternis ook een belangrijke bron van inspiratie en deels onze cultuurhistorie en identiteit. Navigatie, de kalender, landbouw, kunst, religie en wetenschap zijn zonder duisternis en sterrenhemel nagenoeg ondenkbaar.

Ideale locatie

Bij een inventarisatie van mogelijke locaties langs de Waddenkust in 2016 kwam Zwarte Haan naar voren als de meest geschikte, vanwege de donkerte van de nacht en het voornemen van de toenmalige gemeente Het Bildt om een braakliggend terrein een kleinschalige recreatieve bestemming te geven. De eigenaar van het naastgelegen restaurant De Zwarte Haan, Jacob Jensma, speelde daar op dat moment al op in met een aanbod van camperplekken. Maar er zijn meer redenen waarom Zwarte Haan de ideale plek is voor dit initiatief.

Een van die redenen is dat het in Zwarte Haan ontbreekt aan een object met een verhaal om bij stil te staan. Dit in tegenstelling tot het westelijker gelegen Oosterbierum waar Dijk van een Wijf wordt gerealiseerd. Verderop noordoostwaarts zijn achtereenvolgens het Kweldercentrum Noarderleech van It Fryske Gea, de Dijktempel van Ids Willemsma en de Terp van de Toekomst het bezoeken waard. Met de Starbarn en Nachttuin wordt ook Zwarte Haan een stepping stone in dit snoer langs de Friese Waddenkust.

Bovendien ligt de locatie precies op de route van het St.Jacobspad. Ook kan de plek een welkom onderdeel en haltepunt vormen van - door het Waddenfonds gesteunde - initiatieven als het Ziltepad, Op Paad lâns it Waad en de Sense of Place-route die de kunstwerken langs de Friese Waddenkust verbindt. De Starbarn en de Nachttuin kunnen - vanwege hun onalledaagse vorm en materialisatie - in hun samenhang bovendien als een klein (landschaps)architectonisch kunstwerkje worden beschouwd, een bijzonder sieraad op een strategisch knooppunt in de regionale toeristische infrastructuur.

Ambitie

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN draagt in haar aard bij aan de waardering van donkerte en stilte als kernkwaliteiten van Waddenzee Werelderfgoed. En in het verlengde daarvan aan de verspreiding en versterking van het besef dat deze kwaliteiten het verdienen om gekoesterd

en behouden te worden. Niet alleen vanuit het oogpunt van natuur- en landschapswaarden, maar ook in het verlengde van bijvoorbeeld het Programma Gastheerschap dat - in lijn met de provinciale inzet - het Waddengebied tot de meest duurzame bestemming van Europa wil maken. Waarbij ook wordt ingezet op spreiding van bezoekers over het gebied om natuur en landschap te ontzien. Om die reden wordt bij Oosterbierum bijvoorbeeld het Dijk van een Wifj gerealiseerd.

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN brengt een nieuw publiek van bewuste en kwaliteitsgerichte bezoekers naar Zwarte Haan: zoekers van rust, stilte en donkerte die iets van hun gading vinden in de Starbarn aan de Waddenkust; onderzoekende geesten die graag een nachttuin van dichtbij willen bekijken en beleven; pelgrims en aanverwante bezinningstoeristen aan het begin of einde van hun wandeling langs het Sint Jacobspad. Maar zeker ook rust-, natuur- en cultuurminnende fietsers en wandelaars die worden aangetrokken door de Sense of Place route, het Ziltepad en het Paad lâns it Waad (zie kadertekst).

De bezoekers - waaronder dagrecreanten - zorgen voor nieuwe economische activiteiten, inkomsten en werkgelegenheid in het buurtschap en de wijdere omtrek. Ze dragen bij aan de brede welvaart in de met vergrijzing bedreigde regio en zorgen dat bestaande voorzieningen minimaal in stand kunnen worden gehouden.

Toeristische netwerken

Zwarte Haan ligt ideaal ten opzichte van een aantal toeristische netwerken waar het Waddenfonds eerder aan bij heeft gedragen. We noemden al het Jakikspaad, de pelgrimsroute die vanuit St. Jacobi-parochie, via Zwarte Haan naar het Zuiden loopt, tot aan Santiago de Compostela in Spanje. Van recentere datum is het Ziltepad. Een netwerk van fiets- en wandelroutes langs de Groninger, Friese en Noord-Hollandse Waddenkust dat bezinning als dragend thema heeft. Niet zonder reden zijn de Groninger Kerken en Alde Fryske Tsjerken de initiatiefnemers die hun godshuizen openstellen voor bezoek en bezinning, in welke vorm dan ook. Verder kent het gebied de Sense of Place-route langs de land-art projecten van Sense of Place. Ook ontsloten via Visit Wadden: de dmo die ook participeert in het Ziltepad en andere initiatieven in het Waddengebied.

Voor meer informatie over deze - perfect bij ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN aansluitende - initiatieven verwijzen we naar bijlage 7.

1.1 Nut en noodzaak programma

De Noord-Friese Waddenkust kampt met een ongelijke demografische ontwikkeling. Jongeren trekken weg en de vergrijzing neemt toe. Hier-

door staan het voorzieningenniveau, de bereikbaarheid en de leefbaarheid in de regio - waar Zwarte Haan deel van uitmaakt - onder druk. Een vicieuze cirkel dreigt, met als doemscenario dat het gebied leegloopt en voor bewoning steeds meer afhankelijk wordt van forensen.

Deze dreiging wordt versterkt door het feit dat landbouw - de belangrijkste motor van de regionale economie - het door klimaatverandering en stringente natuur- en milieu-eisen - in de toekomst moeilijker krijgt. Hetzelfde geldt voor de visserij op het Wad.

Investeren in duurzaam toerisme is voor dorpen en gehuchten aan de Waddenkust de manier bij uitstek om de werkgelegenheid, leefbaarheid, de gemeenschapszin en het voorzieningenniveau op peil te houden. Temeer daar toerisme en recreatie de wind in de zeilen hebben en het Waddengebied steeds meer in trek raakt en wordt gewaardeerd. Met name door een publiek van natuur- en cultuurtoeristen, wandelaars en fietsers.

Waardevol toerisme

De ontwikkeling van nieuw en waardevol toeristisch-recreatief aanbod, zoals ook dit programma voorstelt, draagt bij aan het streven om het Waddengebied tot de meest duurzame bestemming van Europa te maken. Niet alleen omdat het de gewenste doelgroep van kwaliteitstoeristen trekt, maar ook omdat de inwoners zelf profiteren van de nieuwe ontspannings- en beleevingsmogelijkheden in de nabije omgeving. En zich meer bewust worden van hoe bijzonder het gebied is waar ze wonen.

Belangrijk is ook dat de doelgroep oog en belangstelling heeft voor natuur, landschap en cultuur van het Waddengebied. Kwaliteitstoeristen benaderen de rust en kwetsbaarheid van het gebied met respect. Dat geldt in nog sterkere mate voor de bezinningstoeristen waar Santiago aan het Wad en het Ziltepad zich op richten.

Kortom, het initiatief draagt op verschillende manieren bij aan het zo gewenste waardevolle toerisme* in het Waddengebied (UP14, Waddenagenda) en sluit aan bij de ambities van het Programma Gastheerschap**.

Donkerte

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN ontleent zijn betekenis niet alleen aan de geschetste sociaal-economische ratio, maar vooral ook aan de waarde van duisternis als kernkwaliteit van het Waddengebied. En de noodzaak om die kwaliteit te beschermen door het bewustzijn hieromtrent te vergroten. In het Waddengebied vinden we ook het laatste

* Waardevol bezoek: Toeristisch-recreatieve ontwikkeling vindt plaats binnen de draagkracht van de bestemming en draagt bij aan de leefbaarheid. Bezoek is daarbij een middel om maatschappelijke doelen te realiseren; inwoners profiteren hiervan.

** Programma waarin dmo's, Waddenzee Werelderfgoed, bezoekerscentra, ambassadeurs, gidsen en natuur- en educatie-organisaties in het Waddengebied samenwerken aan het versterken van het waardevol toerisme in het Waddengebied.

stukje echte donkerte van Nederland. Op een heldere nacht kun je er op veel plekken wel 3500 sterren zien, tegen zo'n 50 in de Randstad. In grote delen van Nederland is het nooit meer donker. Duisternis wordt een steeds schaarser goed. Als er niets gebeurt, is over 25 jaar nergens in Europa nog de Melkweg te zien.

Om donkerte op het netvlies van de bezoekers te krijgen - en daarin een spilfunctie te vervullen - wordt in samenwerking met zowel het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium als Kunstwerk een programma ontwikkeld voor educatie en voorlichting dat interessant is voor jong en oud(er).

Bijdrage aan biodiversiteit

Herstel van biodiversiteit is een van de grote opgaven waar we voor staan. Zonder herstel worden niet alleen soorten planten en dieren bedreigd met uitsterven, maar komt ook onze voedselvoorziening in het geding. Geef je ogen maar eens de kost in Noord-Groningen, waar tegenwoordig bijen worden uitgezet om de bestuiving van gewassen op gang te houden.

Nachttuinen dragen bij aan de instandhouding van zowel planten als dieren die van grote waarde zijn. Zo spelen vlinders en andere insecten een grote rol in het bestuiven van planten. De meeste van deze dieren zijn actief in de avond en nacht. Van de ruim 2400 soorten vlinders zijn er bijvoorbeeld slechts 53 overdag actief. De overige zijn nachtvlinders die slecht tegen (kunst)licht kunnen en door lichtvervuiling minder effectief worden in het bestuiven van planten. Hetzelfde geldt voor andere insecten.

De nachttuin wordt zo met planten (o.a. kamperfoelie, vlinderstruik, duindoorn) en schuilplekken ingericht dat hij naast insecten ook donkerteminnende dieren als uilen, marters, egels, padden en vleermuizen een even aantrekkelijke als beschermende omgeving biedt.

Programmadoelen

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN kent de volgende doelstellingen:

- Bijdragen aan de bewustwording van het belang van donkerte voor mens, plant en dier.
- Functie vervullen m.b.t. informatie- en kennisoverdracht donkerte in het Waddengebied (i.s.m. Planetarium, Kunstwerk en Visit Wadden);
- Vergroten aantrekkelijkheid Waddenkust voor bewoners en bezoekers;
- Stepping stone invullen m.b.t. beleeflocaties aan de Friese Waddenkust.
- Aansluiten bij het duurzaam toeristisch aanbod en de toeristisch-recreatieve routes in het Waddengebied;
- Versterken waardevol toerisme als bijdrage aan de leefbaarheid/brede welvaart in het gebied;
- Vergroten betrokkenheid bij - en bewustwording van - bewoners en bezoekers m.b.t. zowel de kwaliteiten als kwetsbaarheden

van het Waddengebied;

- Versterken biodiversiteit door schuil- en leefplek te bieden aan nachtfloora en -fauna;
- Bijdragen aan de ontwikkeling duurzame recreatie op plekken langs de waddenkust waar de natuur niet in het geding komt;
- Aansluiten op en faciliteren van bezinningstoerisme in relatie tot eerdere Waddenfondsprojecten.

1.2 Hoofddoelen Waddenfonds

Het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN sluit aan op de doelen van het Waddenfonds. Zo draagt het primair bij aan hoofddoel III:

“Duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied, dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het Waddengebied en direct aangrenzende gebieden.”

En meer in het bijzonder aan de toebehorende gespecificeerde doelen 31 en in mindere mate 34:

31 “Versterken toeristisch aanbod in de vorm van meer belevingsmogelijkheden, attracties en arrangementen gebaseerd op de kernwaarden en passend binnen de verhaallijnen van Visit Wadden”

Het initiatief brengt dit doel met name op de volgende manieren dichterbij:

- Door op passende wijze - en op de juiste plek - invulling te geven aan het waardevol toerisme en recreatie waar naast de provincie en de gemeente ook organisaties rond bestemmingsmanagement zich in het Waddengebied hard voor maken.
- Door te anticiperen op de toegenomen vraag naar bezinning, ontspanning, rust, ruimte en beleving in een omgeving die zulke kwaliteiten intrinsiek herbergt.
- Door een van de kernkwaliteiten van het Waddengebied, donkerte, expliciet uit en toe te lichten en op de radar van zowel bezoekers als gasten te zetten.
- Door mee te liften op de verhaallijn Donkerte van Visit Wadden.

34 “Versterken gastheerschap en bewustwording Werelderfgoed Waddenzee”

Het initiatief draagt hieraan bij door het verhaal van Waddenzee Werelderfgoed en haar kwetsbaarheid tastbaar en beleefbaar te maken. Niet alleen doordat donkerte en stilte een appel doen op de zintuigen, maar ook door de kwetsbaarheid van het gebied onder de aandacht te brengen en faciliteiten aan te bieden die passen bij het duurzame aanbod in het gebied.

Meer indirect draagt het initiatief bij aan **hoofddoel I**, het “Vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het Waddengebied” en dan vooral aan de gespecificeerde doelen 20 (“Vergroten

van de biodiversiteit op de eilanden en in het kustgebied die passen bij kenmerkende landschapstypen van het Waddengebied”) en 23 (“Behouden en versterken van kernwaarden Waddengebied”).

Het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN maakt de kernkwaliteit donkerte beleefbaar vanuit verschillende invalshoeken en vertaalt deze in rijke, informatieve verhaallijnen.

Verder draagt het programma bij aan **hoofddoel II**: “Verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee”. En dan met name aan het gespecificeerd doel 29: “Verminderen verstoring licht, geluid en rust van diverse bronnen in het Waddengebied”.

Het programma draagt door bewustwording bij aan het terugdringen van lichtvervuiling. De ervaring leert dat burgers en bedrijven door donkerteprojecten in hun omgeving gestimuleerd worden hier zelf ook werk van te maken. Bij de uitvoering van het programma wordt elke vorm van lichtvervuiling uiteraard vermeden.

Tot slot draagt het programma indirect bij aan **hoofddoel IV**: “Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het Waddengebied”. En dan met name aan subdoel 62 (“Actieve verspreiding van kennis over het Waddengebied”). Dit gebeurt met een bescheiden expositie, met informatiepanelen en met ondersteunende educatie en communicatie. Dit alles gerelateerd aan de duisternis en stilte van het Waddengebied.

1.3 Uitgangspunten Waddenfonds

Het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN ligt in lijn met de uitgangspunten van het Waddenfonds.

Duurzaam

Het programma draagt bij aan duurzame ontwikkeling. ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN richt zich op de ontwikkeling van duurzaam toerisme dat aansluit bij de ecologische, economische en sociale kenmerken van het gebied. Het project versterkt de kernkwaliteiten van het gebied zelf en wordt uitgevoerd in een krimpgebied, waar het bijdraagt aan de leefbaarheid, de instandhouding van voorzieningen en de werkgelegenheid. De ontplooiende activiteiten trekken een type bezoeker die de kwaliteiten van het gebied weet te waarderen en geneigd is deze zo min mogelijk te verstoren.

Belangrijk is ook dat het project bijdraagt aan het beperken van de lichtvervuiling in het gebied en aan bewustwording van het belang van donkerte voor flora en fauna. Verder wordt bij de uitvoering van het project zoveel mogelijk gebruikgemaakt van duurzame, hernieuwbare materialen.

Een en ander sluit ook aan bij de duurzaamheidsdoelen van de VN (SDG 15 en 12), waartoe bijvoorbeeld ook het streven naar maatschappelijk draagvlak (SDG 17) binnen het programma behoort.

Waddenspecifiek

Het programma is waddenspecifiek. Het wordt uitgevoerd op een locatie in het waddengebied - het laatste gebied van Nederland waar de nacht echt donker is. Het programma heeft deze kernkwaliteit als uitgangspunt en draagt bij aan de versterking ervan. Aandacht voor het waddengebied is er ook in de vorm van de Nachttuin, met flora en fauna die in het gebied voorkomen en bijdragen aan het herstel van de biodiversiteit.

Additioneel

Het programma is additioneel. De activiteiten geven geen uitvoering aan in beleid vastgelegde voornemens of maatregelen. Rijk, waddenprovincies en wadgemeenten hebben zich met de ondertekening van de Intentieverklaring Dark Sky Werelderfgoed Waddenzee verplicht tot het vergroten van de bewustwording over het belang van duisternis. Maar waar zij hieraan al in beleid vervolg hebben gegeven, richten zij zich op andere maatregelen en andere doelgroepen dan het programma ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN. Het programma versterkt dus wel bestaand beleid, maar geeft daar geen invulling aan.

Integraal

ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN sluit naadloos aan bij recente ontwikkelingen rond de waardering van duisternis. In de eerste plaats natuurlijk bij eerder genoemd programma Nacht aan het Wad, waar het oorspronkelijk een onderdeel van was. Ook ligt het in lijn met initiatieven als Donkerte van het Waddengebied, de Nacht van de Nacht en de Dark Sky Association. Volgens Booking.com is ‘noctourisme’ (nachttoerisme) een van de grootste groeiemarkten in het wereldwijde toerisme in 2025.

Nacht van de Nacht

De Nacht van de Nacht is de landelijke campagne van de Natuur- en Milieufederaties met als doel Nederland donkerder en duurzamer te krijgen. Tijdens de jaarlijkse Nacht van de Nacht in de tweede helft van oktober worden er door het hele land evenementen georganiseerd in het donker. Daarnaast doven honderden bedrijven en gemeenten lichten van gebouwen en reclameverlichting. De Nacht van de Nacht werd voor het eerst georganiseerd in 2004.

Uit onderzoek in opdracht van de Natuur- en Milieufederaties bleek in 2018 dat het in Nederland ‘s nachts heel langzaam iets donkerder wordt, nadat het ongeveer een eeuw lang ieder jaar steeds lichter werd. Met name bij gemeenten, provincies en Rijkswaterstaat is na 2000 veel licht gedoofd of gedimd.

Dark Sky Association

In 2015 wees de internationale Dark Sky organisatie IDA de Boschplaat op Terschelling aan als eerste Dark Sky Park in Nederland. In 2016 werd ook het Nationaal Park Lauwersmeer als Dark Sky Park aangewezen. In datzelfde jaar ondertekenden 43 partijen de Intentieverklaring Dark Sky Werelderfgoed Waddenzee en in 2018 voegden zich daar nog twee partijen bij, te weten Defensie en ProRail.

Deze ontwikkeling maakt duidelijk dat de waarde van de duisternis steeds breder wordt erkend. Overheden, bedrijven, kennisinstellingen en natuur- en erfgoedorganisaties zijn bereid het licht in het waddengebied te dimmen en te investeren in meer donkerte. Ook bewoners zijn zich in toenemende mate bewust van de kwaliteit van de sterrenhemel van het wad en het belang van behoud van de duisternis. Sinds de ondertekening van de intentieverklaring is en wordt er op veel plaatsen gewerkt aan het donkerder maken van het waddengebied.

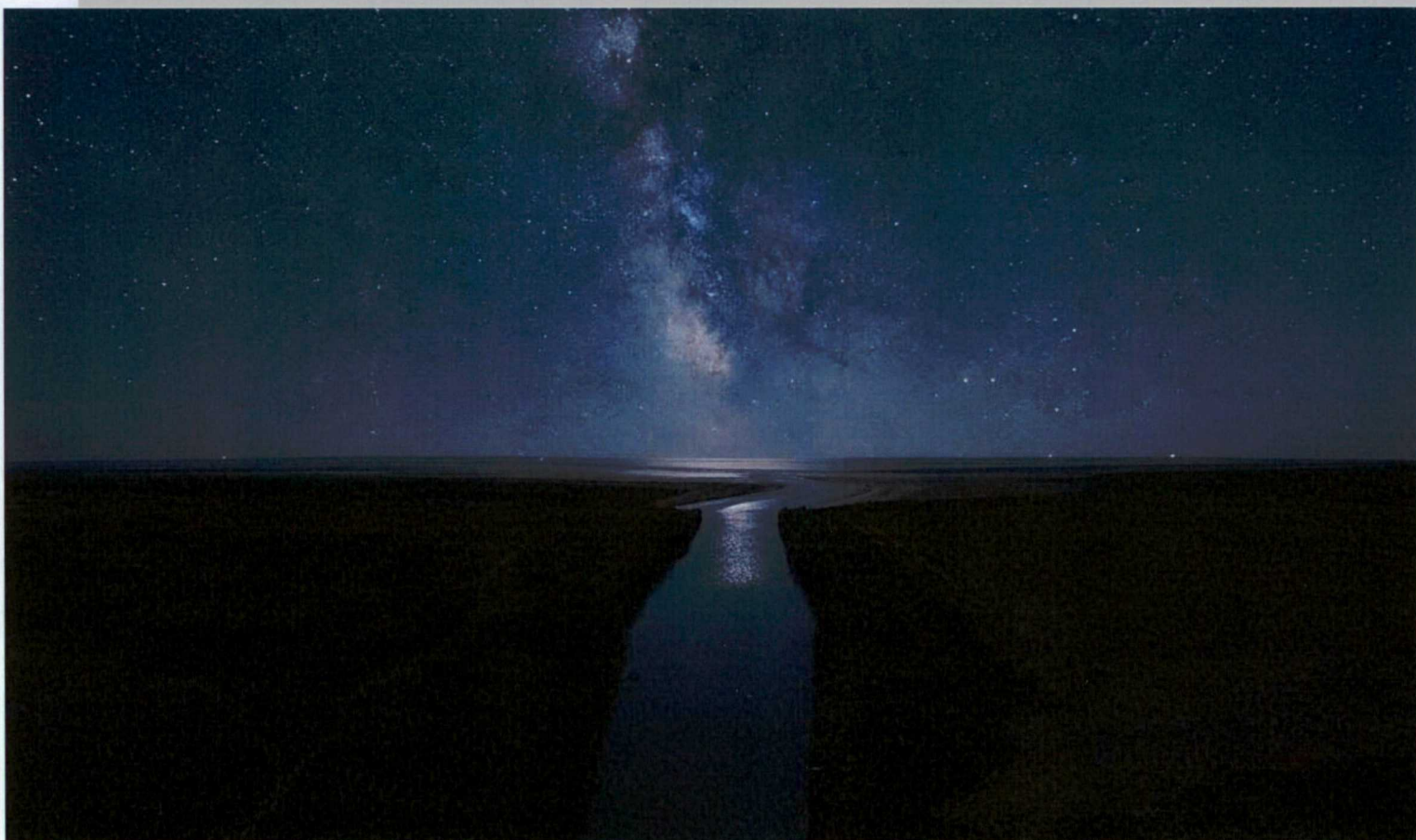
1.4 Toetsingscriteria

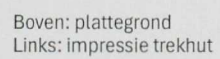
Het initiatief voldoet aan de toetsingscriteria van het Waddenfonds (art. 1.8 subsidieregeling) voor zover nog niet benoemd in voorgaande paragrafen. Het initiatief staat garant voor een integrale aanpak waarin

zowel uitvoerders, bewoners, ondernemers, betrokken overheden en organisaties voor bestemmingsmanagement zijn meegenomen. Het initiatief heeft bovendien een bovenlokaal effect, eigenstandig karakter, is duurzaam en draagt bij aan behoud van de kernwaarden van het Waddengebied (bewustwording opgaven en kwetsbaarheid gebied). De bedragen waarvoor de Waddenfondsbijdrage wordt aangevraagd zijn subsidiabel en bedragen meer dan het drempelbedrag (€ 200.000) van de regeling. Tot slot zijn de uitsluitingscriteria niet van toepassing op de projectpartners.

Bij het project is geen sprake van staatssteun. Los van het feit dat het geen commerciële activiteit is, valt het onder de AGVV m.b.t. steun voor cultuur en instandhouding erfgoed (artikel 53).

Zwarte Haan bij nacht, uitzicht vanaf de dijk

Boven: plattegrond

Links: impressie trekhut

2 Programma

2.1 Werkpakketten

We verdelen de werkzaamheden rond ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN in drie deelprojecten: Starbarn Zwarte Haan, Nachttuin Zwarte Haan en Educatie & communicatie.

2.1.1 Werkpakket Starbarn

Starbarn Zwarte Haan draait om de bouw van een opvallend architectonisch object: een paviljoen voor nachtbeleving en startpunt van de pelgrimsroute naar Santiago de Compostela. Naar een winnend ontwerp van Murk & Sweder Architecten wordt het ondergebracht in een markant en tegelijk bescheiden gebouw dat op een natuurlijke manier in z'n omgeving opgaat. De Starbarn is eenlaags en cirkelvormig. Een open patio met tribune, gemaakt voor het observeren van de nachtelijke hemel, vormt de excentrisch verschoven kern. Langs de buitenrand zijn enkele casco op te leveren trekkershutten gelegd, plus sanitair en ruimte voor een passende tentoonstelling (i.s.m. Eisinga Planetarium). Tussen de ring met voorzieningen en de patio ligt een slakkenhuis-vormige gang die naar de patio leidt en alle ruimtes ontsluit.

De trekkershutten ontleen hun aantrekkelijkheid aan de nabijheid van de patio en het in de expositieruimte gepresenteerde verhaal. Omgekeerd winnen patio en expositieruimte aan aantrekkelijkheid door de overnachtingsmogelijkheden. Deze combinatie - en de artistieke, ruimtelijke en architectonisch verantwoorde uitvoering - maken de Starbarn tot een bijzondere bestemming en belevenis.

De trekkershutten worden casco opgeleverd. De afbouw en inrichting komen voor rekening van pachter en exploitant Jacob Jensma, horeca-ondernemer te Zwarte Haan. Afbouw en inrichting van de hutten zijn dus geen onderdeel van deze aanvraag! In 2025 is het ontwerp door de architecten aangepast, waarbij het aantal casco op te leveren ruimtes van vijf naar vier is teruggebracht; drie tweepersoons verblijven en een ruimere en luxere 'familiekamer'.

De realisatie van de Starbarn doorloopt de gebruikelijke bouwstadia. Van het bouwrijp maken, via funderingswerk en ruwbouw tot en met de afbouw. Het geheel wordt inclusief installatietechniek opgeleverd, passend bij het beoogde gebruik; denk daarbij aan speciale verlichting en stroompunten in de expositieruimte en technische voorzieningen voor de expo. De tribune in de patio is onderdeel van het gebouw. Belangrijke, eerder vermelde, kanttekening is dat de trekkershutten casco worden opgeleverd.

Het paviljoen wordt uitgevoerd in prefab-houtskeletbouw, een duurzame methode met een korte bouwtijd. Door het geringe gewicht, volstaat een lichte fundering. Het paviljoen wordt degelijk geïsoleerd en voorzien van ledverlichting en een groen dak.

Feiten en cijfers

Wat Bouw van een paviljoen met observatie-patio inclusief tribune, sanitair en binnenruimtes. Casco oplevering van

trekkershutten.

Doel Bieden faciliteiten voor duisternisbeleving en bezinning; aantrekken van Dark Sky-bezoekers, pelgrims en andere wandelaars.

Wie Architect, hoofdaannemer, installateur.

Verantwoordelijk Kunstwerk/stichting i.o. (zie organisatie).

Output Gebruiksklaar paviljoen en ruwbouw verblijfsaccommodatie.

Budget € 377.268,32

2.1.2 Werkpakket Nachttuin

Het werkpakket Nachttuin omvat de aanleg van een openbare tuin voor nachtdieren en -planten, op een perceel tussen de camperplaats en de Nieuwebildtdijk in Zwarte Haan en rondom de Starbarn (zie 2.1).

Landschapsbeheer Friesland verleende in 2017 aan Sandor Walinga, destijds een startende jonge landschapsonwerper, de ontwerpopdracht voor de Nachttuin. Juli 2018 werd het definitieve ontwerp vastgesteld door een begeleidingscommissie van deskundigen en betrokkenen. Walinga hield bij het maken van zijn ontwerp nauw contact met de architecten van de Starbarn, om Starbarn en Nachttuin vorm te kunnen geven als een samenhangend geheel.

Het ontwerp is er onder meer op gericht gehoor en reuk te prikkelen met een hierop toegesneden keuze van aanvullende beplanting. Bestaand grasveld wordt met uiteenlopende (inheemse) zadenmengsels omgevormd tot zicht-, geur- of gehoorweide. Struikgewassen worden 'geluidsbosjes' en er wordt een 'geurdobbe' gemaakt, een verhoogde halfopen aarden ring, beplant met geurige bloemen. De toegang tot de Nachttuin verloopt via een entreeboog met sterk geurende kamperfoelie soorten.

Het ontwerp voorziet tevens in de aanleg van een wadi die met gradueel aflopende oevers leefruimte biedt aan een grote variëteit aan flora en fauna. Er worden eenvoudige zitjes toegevoegd en voorzien in een 5,5 meter hoge stalen 'geluidshoorn' die geluiden van de Waddenzee en de ruisende wind vangt.

Feiten en cijfers

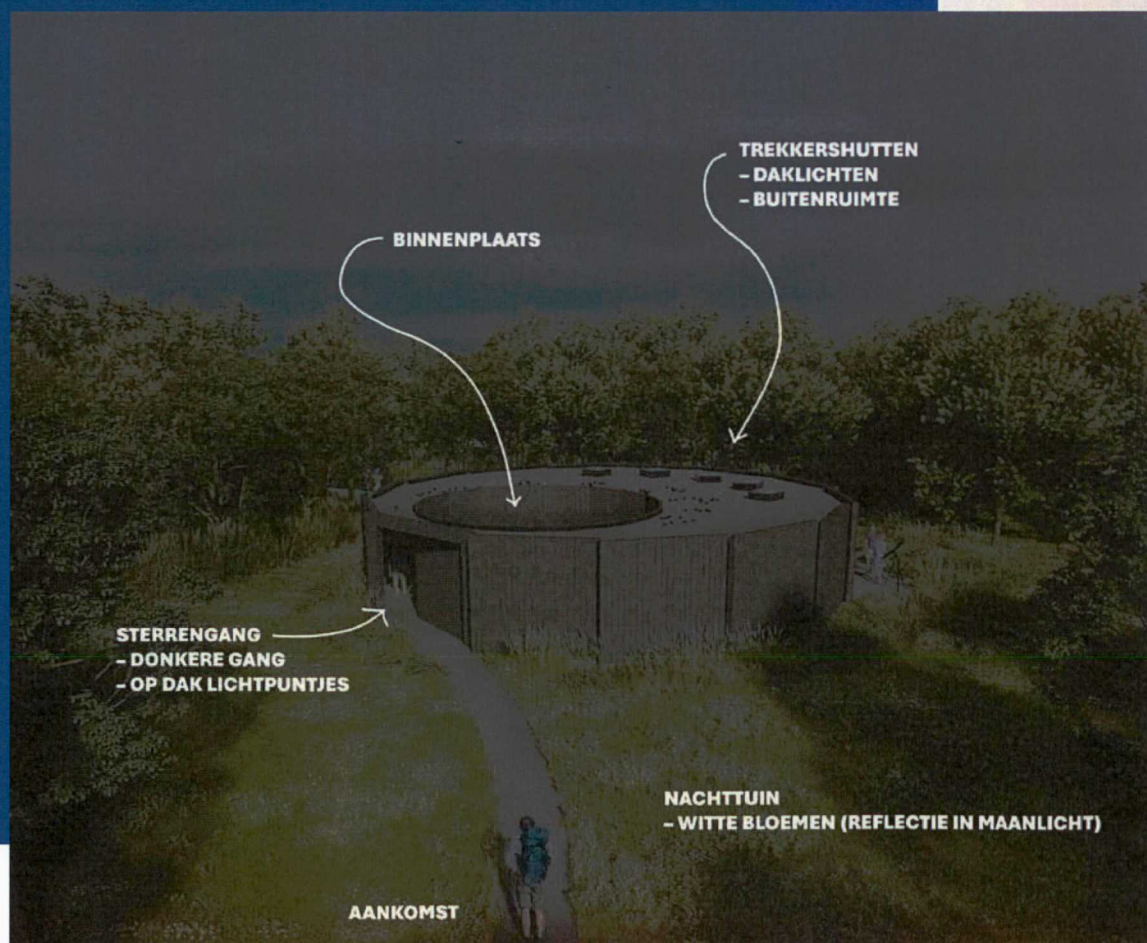
Wat Aanleg, beplanting en onderhoud van een nachttuin rond de Starbarn, met vijver en vlinderpad, geurdobbe, wandelpaden, geluidshoorn en zitjes.

Doel Bewustzijn kweken rond de unieke waarde

Ontwerp voor de nachttuin

Situatieschets

van de nachtelijke duisternis aan de Waddenkust en de kwetsbaarheid daarvan; bevordering van nachtbiodiversiteit.

Wie Landschapsbeheer Friesland (uitvoering), huurt tevens tuinontwerper in en organiseert vrijwilligerswerk

Verantwoordelijk Stichting Starbarn i.o.

Output Beplantingsplan en ingerichte nachttuin (o.a. vlonder, geluidshoorn, geurdobbe)

Budget € 307.935,71

2.1.3 Werkpakket Educatie & promotie

Dit werkpakket omvat de redactie en productie van materiaal voor promotie, communicatie en het onderwijs, dat de functies van de Starbarn en de Nachttuin ondersteunt of completeert en deze onder de aandacht brengt van een relevant publiek. We hebben het dan over:

- Ontwerp en productie van een kleine permanente tentoonstelling voor de expositie in de Starbarn (i.s.m. Planetarium);
- Productie van educatief materiaal (voortgezet onderwijs) over de waarde van de duisternis in het Waddengebied en het verschijnsel lichtvervuiling, alsmede over pelgrimage en de achtergronden daarvan (i.s.m. Keunstwurk);
- Productie van voorlichtingsmateriaal (voor alle bezoekers) over de waarde van de duisternis in het Waddengebied en het verschijnsel lichtvervuiling, alsmede over pelgrimage en de achtergronden daarvan;
- Productie communicatieplan;
- Productie passende content, over Starbarn en Nachttuin, voor website De Donkerte van de Wadden (i.s.m. Visit Wadden);
- Productie van promotiemateriaal voor Starbarn en Nachttuin (informatiefolder, promotiefilmje inclusief livecambeelden van nachtdieren, podcast...).

De tentoonstellingsruimte in de Starbarn wordt benut voor een vaste opstelling met als belangrijkste thema de duisternis als kernwaarde van UNESCO-werelderfgoed Waddenzee. Deze opstelling, samengesteld onder regie van het Eise Eisinga Planetarium in Franeker, moet nog nader worden uitgewerkt. Hoofddoel is het bieden van algemene informatie over donkerte, met bijvoorbeeld een donkertekaart van Noord-Nederland en gegevens over lichtvervuiling en de historische verdwijning van duisternis. In dit verband wordt ook informatie verschaft over de betekenis van het dag/nachtritme in de natuur en de bijzondere flora en fauna behorend bij de nacht, die te vinden is in de omliggende nachttuin. Aandacht voor pelgrimage maakt de vaste opstelling compleet.

Lesmateriaal rond duisternis wordt ontwikkeld onder leiding van Keunstwurk. Keunstwurk heeft samen met cultuuraanbieders in de

regio een succesvolle aanpak ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs (vo). Die houdt in dat voor elke school een plan op maat wordt gemaakt, dat vervolgens wordt uitgevoerd in samenwerking met regionale kunst- en cultuurprofessionals.

Er is doorlopend belangstelling voor de 'leskisten' die eerder, in het kader van Donkerte van de Wadden, werden gemaakt voor het basisonderwijs. Dergelijk lesmateriaal biedt een waardevolle aanvulling op het standaardcurriculum, zowel voor leerlingen als hun docenten. Keunstwurk weet wat er speelt en waar de behoefte ligt. De organisatie heeft contacten met alle vo-scholen in het gebied, zoals Ulbe van Houten, Simon Vestdijk en de Maritieme Academie. Intentieverklaringen over het gebruik van lesmateriaal door vo-scholen zijn in voorbereiding, maar konden nog niet worden bijgevoegd.

Het Planetarium, dat betrokken is bij de productie van de kleine tentoonstelling in de Starbarn, kan hieraan in de toekomst ook educatieve activiteiten verbinden.

Het project Zwarte Nacht bij Zwarte Haan vraagt om informatie over donkerte, over het fenomeen van pelgrimage en over de nachttuin. Voor zover die informatie algemeen van aard is, is hiervan al het nodige beschikbaar via de partijen die betrokken waren bij Donkerte van de Wadden. De samenwerking met het Eise Eisinga Planetarium is nieuw en voegt een nieuwe invalshoek toe. Alle generieke informatie moet geschikt worden gemaakt voor het beoogde gebruik op de locatie in Zwarte Haan - bijvoorbeeld in lesmateriaal, of in de tentoonstelling in de Starbarn. Hier gaat het om de ontwikkeling van producten die er in de beoogde vorm nog niet zijn.

De uitvoering van reguliere pr-acties, na oplevering van Starbarn en Nachttuin, is een taak van Stichting Starbarn (i.o.), met ondersteuning van Visit Wadden (zie ook bijlage 8) en in overleg met Regiomarketing Noordwest.

De stichting beoogt ook een jaarrond activiteitenprogramma bij de Starbarn en Nachttuin te organiseren. Denk aan nachtexcursies, sterrenkijk-evenementen en dergelijke. Dat wordt in een latere fase opgepakt en is geen onderdeel van deze aanvraag.

Feiten en cijfers

Wat Productie en uitvoering van activiteiten rond promotie en educatie

Doel Functies Starbarn en Nachttuin ondersteunen / completeren; deze voorzieningen onder de aandacht brengen van het publiek

Wie Extern communicatiebureau, Visit Wadden, Keunstwurk, vrijwilligers

Verantwoordelijk Stichting Starbarn i.o.

Output Communicatieplan, tentoonstelling, activiteitenprogramma, educatief materiaal, voorlichtingsmateriaal, promotie-content, promotiemateriaal (persberichten, social mediacampagne, fotografie, landingspagina Visit Wadden, flyers, free publicity)

Budget € 85.525,-

2.2 Programmaorganisatie

De realisatie van de Starbarn en Nachttuin valt - net als het onderhoud, het beheer en de programmering - onder de verantwoordelijkheid van de Stichting Starbarn (i.o.). Tot de oprichting een feit is, is Stichting Keunstwurk de penvoerder.

Afbouw, inrichting, onderhoud en beheer van de casco opgeleverde (toegevoegde) trekkershutten* en bijbehorend sanitair, komen voor rekening van huurder en exploitant van de trekkershutten, Jacob Jensma. Hij is tevens verantwoordelijk voor de boekingen van – en het bezoek aan – de Starbarn.

Kernorganisatie

Stichting Starbarn i.o. bestaat uit:

- Bestuur, formeel juridisch eindverantwoordelijk (6x per jaar bij elkaar), Raad van Advies, ondersteuning, meedenken, maken van plannen, ontwikkelen vaste tentoonstelling (4x per jaar bij elkaar) en vrijwilligers voor onderhoud, toezicht en eventuele andere 'klussen'

Bestuursleden

Sito Wijngaarden, Stephan Valk, Jacob Jensma en Wendy Gooren

Leden Raad van Advies

Keunstwurk – Douwe Zeldenrust, Sense of Place – Ruud Reutelingsperger, Eise Eisinga Planetarium – Adrie Warmenhoven, Santiago aan het Wad – Lammert de Hoop en Visit Wadden – Wendy Oude Veldhuis

Overige betrokkenen

Partners

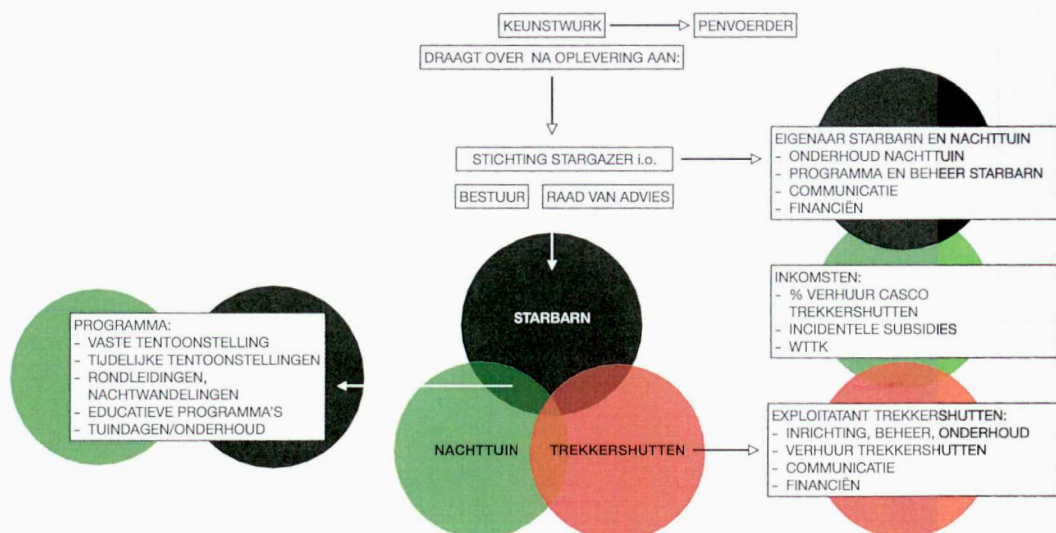
Gemeente Waadhoeke – ambtelijke ondersteuning en mogelijk cofinanciering, Planetarium Franeker – programmering i.s.m. Keunstwurk, Murk & Sweder architecten (niet langer in deze formatie werkzaam, wel contact mee m.b.t. ontwerp), Landschapsbeheer Friesland – uitvoering en begeleiding nachttuin, Bouwgroep Dijkstra Draisma – hoofdaannemer en Santiago aan het Wad – pelgrimstochten

Potentiële samenwerkingen

Sterrenwacht Burgum, IVN, Waddenzee Werelderfgoed, De Aerden Plaats, Friese Milieu Federatie en Pelgrim Informatiecentrum

Wanneer daartoe aanleiding bestaat, worden activiteiten ook afgestemd met de partijen die betrokken waren bij het programma Donkerte van de Wadden uit 2020. Deze afstemming is met name gericht op het delen van kennis en ervaring en het verwijzen naar elkaars initiatieven. Onze programma-organisatie staat met deze partijen in nauw contact.

Voor aanvullende informatie over samenstelling, taken en bevoegdheden van de Stichting Starbarn i.o. verwijzen we naar de bijlagen.

* De Stichting Starbarn verhuurt de trekkershutten aan Jacob Jensma die deze in overleg met de stichting, in lijn van het ontwerp, afbouwt en inricht. De inkomsten van verhuur, aangevuld met bescheiden inkomsten uit de verkoop van een informatieboekje en enkele gadgets, dekken de kosten van beheer, onderhoud en programmering van het geheel.

2.3 Outcome en monitoring

	Indicator	Meetvariabele	Eenheid	Programma streefwaarde	Waddenfonds streefwaarde	Monitor
IIIAA	Bezoekersaantallen (heeft WAFO geen gespecificeerde doelen voor)	bezoekersaantallen	aantal	Toename van 8.000 bezoekers in 2028 t.o.v. 2024 Aantal is gebaseerd op: - Verhoogde verblijfs-kwaliteit - Aantrekkingskracht verblijfsruimte (dag en nacht) - Verhoogde belevingswaarde - Aansluiting fiets- en wandelroutes - Aansluiting Paad langs it Waad - Aansluiting Zilte Pad en Pelgrimsroute	Toename van 5% in periode 2016-2026 voor kustgemeenten en stabilisatie eilandgemeenten	Registratie bezoekers
IIIBB	Werkgelegenheid sector R&T Waddengemeenten	aantal arbeidsplaatsen	aantal	1 fte Gebaseerd op extra omzet horeca + programmamakers(s)	Toename 5% in 2028	Werkgelegenheid-cijfers gemeente Waadhoeke
IIIZ	Bestedingen Waddengemeenten (hier heeft waddenfonds geen gespecificeerde doelen voor)	bedrag	€	ruim € 320.000 extra bestedingen jaarlijks Gebaseerd op: - 6000 dagrecreanten - 2000 verblijfsgasten (zie businesscase)	toename van 10% in periode 2016-2026 voor kustgemeenten	Economische cijfers gemeente Waadhoeke
III4CC	1. Waardering bezoekers, bewoners en bedrijven (Waddengemeenten) 2. Waardering bezoekers die zich bewust zijn van Waddennatuur- en cultuur	Tevredenheid conform NPS score	cijfer	jaarlijkse toename 3 punten (t.o.v. 2025, nulmeting) komende 5 jaar jaarlijkse toename 5 punten (t.o.v. 2025, nulmeting) komende vijf jaar	Net Promotor Score min. 60 in 2028	Continu Bezoekers-onderzoek Fryslân*
IIIEE	Aantallen bezoekers die zich bewust zijn van en gericht zijn op waddennatuur & waddencultuur (hier heeft het Waddenfonds geen gespecificeerde doelen voor).	aantallen specifieke bezoekerstypen	%	minstens 50% natuur- en cultuurliefhebbers waarvan minstens 25% bewoners regio	Groei van 10% in 2026 t.o.v. 2016	Continu Bezoekers-onderzoek Fryslân*
123K2	Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschap: behoud kernwaarden Waddengebied (Doelen zijn nog niet uitgewerkt door Wafo)	aantallen	%	In 2028 is minstens 40% van de bewoners en bezoekers bekend - en houdt rekening - met de kernwaarden van het Waddengebied. Mede dankzij samenwerking met Planetarium en Programma Gastheerschap		Continu Bezoekers-onderzoek Fryslân*

* Het 'Continu Bezoekersonderzoek Fryslân' is een doorlopend onderzoek naar wie Fryslân bezoekt, wat ze er doen en hoe ze hun bezoek ervaren. Het doel is om beleid en uitvoering te verbeteren door middel van inzicht op zowel provinciaal als lokaal niveau. Locaties kunnen gratis meedoen door zich aan te melden op de website van gastvrijheidsmonitor.frl, waarna ze een QR-code krijgen om te verspreiden onder hun bezoekers.

2.4 Planning, fasering en beslismomenten

Q4 2025: Voortraject (vervolg)

- Besluitvorming Waddenfonds
- Stichting defn. maken
- Voorbereidende werkzaamheden

Q1 2026: Beslisfase (go/no go)

Q2 - Q3 2026: Bouw Starbarn

- Grondwerk
- Fundering
- Ruwbouw
- Afbouw

Q4 2026 - Q1 2027: Aanleg nachttuin

- Grondwerk
- Bodemvoorbereiding en drainage
- Aanleg wadi en steiger
- Aanleg borders
- Plaatsing objecten (geluidshoorn, zitjes)
- Beplanting

Q2 2027: Feestelijke opening

Q2 2026 - Q1 2027: Communicatie, educatie, onderst. programmering

- Voorbereiding
- Start uitvoering

2.5 Informatie en communicatie

Het project voorziet in een communicatieplan (zie 2.1.3.) waarin tevens de projectcommunicatie wordt meegenomen. Dit plan bevat onder meer communicatie over de visie en (maatschappelijke)

reikwijdte van het initiatief. Ook wordt voorzien in o.a. persberichten, nieuwsbrieven, campagnes, social media activiteiten en opname van het initiatief in zowel de verhaallijnen van Visit Wadden als dagrecreatieve routes. Vanzelfsprekend wordt initiatief gecommuniceerd via de samenwerking met Visit Wadden.

In de projectcommunicatie worden participanten en subsidieverstrekken expliciet vermeld. Denk daarbij ook aan bebording tijdens bouw van de Starbarn en de aanleg van de Nachttuin, maar ook in de vorm van persberichten en andere communicatie/events rond de oplevering.

2.6 Conditioneel kader

Alle bouwactiviteiten in verband met ZWARTE NACHT bij ZWARTE HAAN passen binnen het bestemmingsplan van Gemeente Waadhoeke. Er is dus geen bestemmingsplanwijziging nodig. Alleen de reguliere bouwvergunningen moeten worden aangevraagd.

De Raad van State heeft in het najaar van 2025 groen licht gegeven voor het project.

	2025 Q4	2026 Q1	2026 Q2	2026 Q3	2026 Q4	2027 Q1	2027 Q2
Voortraject							
Go/No go							
Starbarn							
Nachttuin							
Communicatie, educatie, onderst. programmering							
Opening							

3 Risicoanalyse

	Risico	Beheersing
Politiek, bestuur en maatschappij		
In een eerdere planfase is er vanuit de lokale gemeenschap van Zwarte Haan weerstand tegen de plannen geweest.	Afbrokkelen steun in lokale gemeenschap.	Blijvend op hoogte houden van planvorming en voortgang.
Beleid en economie		
Het plan sluit aan bij het toeristische beleid van gemeente Waadhoeke en de provincie Fryslân die meer inzetten op natuur- en cultuurtoerisme, spreiding van bezoekersstromen en seizoensverlenging. Ook om de leefbaarheid/brede welvaart in stand te houden.	n.v.t.	n.v.t.
Inhoud en techniek		
Ontwerp en uitvoering van alle onderdelen zijn in handen van professionals: architect, tuinarchitect, aannemer, hovenier, installateur, tentoonstellingsontwerper etc. De opgave omvat geen buitengewone technische hoogstandjes.	n.v.t.	n.v.t.
Juridisch en wettelijk		
Bouwvergunning is nog niet verleend.	Weigering vergunning.	Navolging procedures.
Projectrisico's		
Calculaties gebaseerd op prijspeil najaar 2025. Voor 'schep' grond ingaat zijn we driekwart jaar verder; risico op stijgende kosten.	Overschrijding van het budget door toename bouw-, aanleg- en uitvoeringskosten, voortvloeiend uit gestegen prijspeil en inflatie.	Tijdig anticiperen op evt. kostenstijgingen en post onvoorzien opgenomen in begroting.

4 Begroting en financiering

Voor gedetailleerde informatie over de begroting en financiering, zie de bijlagen. Onderstaand een vereenvoudigde weergave van de hoofdzaken:

Begroting	€ 949.296
Financiering	
Waddenfonds	€ 675.674
Provincie Fryslân	€ 67.851
Gemeente Waadhoeke	€ 76.159
Jacob Jensma	€ 18.150
Landschapsbeheer Fryslân	€ 4.674
Sponsoring en het Cultuurfonds Fryslân	€ 106.788

